

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN LAUSUNTOPYYNTÖ:

HE 241/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

<https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/HE+241/2020>

Oulun kaupunki: Kuinka uudistus näkemyksenne mukaan vaikuttaa sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseen kunnissa?

Sivistykselliset oikeudet ovat määritelty perustuslaissa: oikeus maksuttomaan perusopetukseen, yhtäläinen oikeus tieteen harjoittamiseen ja itsensä kehittämiseen yms.. Sivistykselliset oikeudet liittyvät myös kieliin siten, että oikeudet on taattava molemmilla kansalliskielillä. Koska kunnalla on lakisääteinen velvoite järjestää joko lakiin perustuen (esim. peruskoulu) tai taata mahdollisuus järjestelyyn perustuen (esim. kansalaisopisto), on kunnan rooli merkittävä sivistyksellisten oikeuksien toteuttajana.

Lähtökohtaisesti hyvinvointi luo pohjan oppimiselle ja oppiminen on perusta sivistykselle. Sote-uudistuksen ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen yksi keskeisimmistä edellytyksistä on palvelujen integraatio sivistyspalveluiden ja sote-palveluiden välillä. Sivistys- ja sote-palveluiden välisiin yhdyspintapalveluihin tarvitaan yhteistä johtamista, kehittämistä ja valmistelua. Tilanteessa, jossa käytännöt eivät toimi tai sattuu joltain odottamatonta, tarvitaan etukäteen sovittuja toimintatapoja ja päätöksentekofoorumeita, jossa haasteita tai ongelmia ratkotaan. Hyvinvointialueen perustamisen yhteydessä tulee käydä läpi prosessit, vastuut ja tehtävät erityisesti niiden yhdyspintojen osalta, jotka poikkileikkaavat ihmisten hyvinvoinnin edistämistä eri positiosta, jotta sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen ei vaarannu ja kuntalaisten saamat palvelut ovat joustavia, asiakaslähtöisiä ja oikea-aikaisia. Uusien hyvinvointialueiden syntyminen ei saisi vaarantaa jo peruskunnassa synnytettyjä hyviä toimintamalleja ja niiden jatkuvuutta. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset tulee tunnistaa ja hyvinvointia lisäävän kulttuuritoiminnan käyttöönottoa edistää.

Hyvinvointialueilla tavoitellaan sosiaali- ja terveyspalvelujen yhdenvertaisuutta, palvelujen paranemista ja hyvinvointierojen kaventumista. Nämä tavoitteet edellyttävät myös kuntien järjestämisvastuulle jäävien palvelujen sekä niiden rahoituksen turvaamista, jotta tavoitteeseen olisi mahdollista päästä. Väestön hyvinvointiin ja terveys- ja hyvinvointieroihin suuruuteen vaikuttavat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän lisäksi merkittävästi kaupunkien toimet mm. kaavoituksessa, asuntopolitiikassa, kulttuurissa, liikuntapalveluissa, nuorisotyössä, yritystoimen edellytysten turvaamisessa ja työllisyyden edistämisessä sekä koulutus- ja opiskelumahdollisuuksien toteuttamisessa. Erittäin tärkeä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistehtävä jakautuu uudessa tilanteessa kahdelle toimijalle kunnille ja hyvinvointialueelle.

Liikunnan tulee olla keskeinen osa ennaltaehkäisevää terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä, sairauksien hoitoa ja kuntoutusta. Soteuudistuksessa tulee varmistaa elintapaohjauksen ja liikuntaneuvonnan palveluketjujen saumattomuus hyvinvointialueiden ja kuntien välillä sekä koulu- ja terveydenhuollon yhteys kunnan palveluihin ja palvelujärjestelmiin. Kuntouttavan työtoiminnan ja kuntien työllisyyspalvelujen palveluketjun tulee olla saumattomia. Kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muutokset mm. aktivointisuunnittelua ja monialaista työllistymissuunnitelmaa koskien jättävät huomioimatta kunnille jääviä työllisyyden hoidon tehtäviä ja niiden nykyistä järjestämistapaa (ml. työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu TYP, joka on lainsäädännössä asetettu kunnan tehtäväksi). Lakiin esitetyt pelkät tekniset korjaukset eivät ole riittäviä, vaan lainsäädännöt tulisi uudistaa sisällöllisesti kokonaisuudessaan uuden palvelurakenteen kanssa yhteensopivaksi. Lisäksi tulisi huomioida kunnallisen työopajatoiminnan jatkuvuutta koskevat riskit. Mikäli valtion korvaus kunnille kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä poistuu, työopajat voivat menettää toimintaedellytyksensä ja asiakkaat tarpeisiin vastaavat palvelut. Sote-uudistus on ristiriidassa tästä

näkökulmasta myös oppivelvollisuuden laajentamisen kanssa. Työpajatoiminta on ollut mahdollisuus hyödyntää toimintaa osana yksilöllistä oppimis- ja koulutuspolkua. Rahoituksen heikkeneminen aiheuttaa myös alueellista eriarvoisuutta.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rahoitus tulee nostaa todellisen kannustinvaikutuksen saavuttamiseksi. Rahoituksen pitää tulla voimaan samanaikaisesti uudistuksen voimaantulon ja toteutuksen kanssa. Hyvinvointialueiden kustannuksia ei voida kattaa leikkaamalla kuntataloutta. Uudistuksessa tulisi huomioida myös erilaiset olosuhteet maan eri osissa mm. kuntien koosta lähtien.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävistä säätäminen jättää kunnallisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen puolelle jäsentymättömän, pirstaleisen tehtäväkokonaisuuden, jossa työnjako ja toimivaltarajat ovat epäselvät ja osin päällekkäiset. Toimijoiden tulisi voida lainsäädännön perusteella hahmottaa oman toimivaltansa rajat ja yhteistyövelvoitteet ja nyt näin ei monilta osin ole tapahtumassa, mikä voi johtaa merkittäviin ongelmiin lainsäädännön toimeenpanossa, resurssien kohdentamisessa ja tavoiteltujen vaikutusten saavuttamisessa.

Täysin keskeistä on se, että hyvinvointialueella ja peruskunnalla on yhteiset tavoitteet, prosessit ja vastuut sekä roolit. Nämä tulee olla myös selkeästi kuvattuna, jotta toimivuutta voidaan arvioida ja kehittää edelleen. Lisäksi tiedon omistajuus tulee uudistuksessa ratkaista siten, että kunnilla on mahdollisuus saada velvoitteidensa täyttämiseen tarvittavia tietoja suoraan hyvinvointialueelta.

Hyvinvointialueen sivistyksellisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi on varmistettava alueellisesti toimivat ja saavutettavat oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut. On varmistettava, että oppilas- ja opiskelijahuoltolain määrittämälle yhteisöllisellä, ennalta ehkäisevälle työllä, on maakuntauudistuksen jälkeenkin tosiasialliset edellytykset toteutua. Vuonna 2014 voimaan tullut oppilas- ja opiskelijahuoltolaki määrittää yhteisöllisen työn opiskeluhuollon ensisijaiseksi toimintamuodoksi. Lain myötä sosiaali- ja terveydenhuoltoalan henkilöstöllä eli kuraattoreilla ja psykologeilla on velvollisuus ja oikeus olla kehittämässä koulu- ja oppilaitosyhteisön hyvinvointityötä yhteisön sisältä nyt ensi kertaa. Uudistuksen yhteydessä tätä erinomaisesti edennyttä kehityssuuntaa ei tule vaarantaa, eikä painopistettä tule muuttaa yhteisöllisestä ja ennaltaehkäisevästä työstä korjaavaan yksilötyöhön. Esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsivää opiskelijaa tuetaan parhaiten niin, että tukitoimiin osallistuu koulun koko monialainen verkosto. Uudessa lakiehdotuksessa psykologi- ja kuraattoripalveluiden erityisyys ei hahmotu. Uudistusehdotuksessa painotetaan vahvasti yksilökohtaista oppilashuoltotyötä sekä palvelupolkujen kehittämistä oppilashuollon ja sotetoimijoiden välisiin hallinnollisiin rajapintoihin. Yksilökohtaisen työn painottuminen, hallinnollinen etääntyminen kunnasta ja kouluista sekä työnkuvan laajentuminen heikentävät nyt olemassa olevien palveluiden laatua ja saatavuutta. Uudistuksen yhtenä riskinä on, että psykologien ja kuraattoreiden irtautuminen sivistystoimen hallinnosta voi vaarantaa koulujen monialaisen johtamisen. Uudistuksessa tuleekin kiinnittää erityistä huomioita siihen, että maakunnan ja kuntien toimijoiden yhdyspintatyö on velvoittavaa, koordinoitua ja palveluohjaukseen perustuvaa. Kuraattori- ja psykologipalveluiden siirtäminen maakuntaan voi pahimmillaan siirtää tukea tarvitsevien lasten ja nuorten ensimmäisen vaiheen arvioinnin ja palveluohjauksen käytännössä koulujen opetushenkilöstön tehtäväksi. Koulujen opetushenkilöstön koulutuksen, osaamisen ja nykyisen koulutyön kuormittavuuden huomioiden sisältää muutos huomattavan riskin varhaisen ja oikea-aikaisen puuttumisen toteutumiselle.

Toimivat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä opinto-ohjaus parantavat oleellisesti eri puolilla Suomea asuvien lasten ja nuorten kykyä kiinnittyä osaksi yhteiskuntaa. Edellä olevien palvelujen myötä voidaan tehokkaasti ehkäistä nuorten syrjäytymistä ja luoda heille edellytykset selviytyä.

Neuvolajärjestelmän ja kouluterveydenhuollon palvelujen saatavuus edistää matalan kynnyksen perusterveydenhuollon toimivuutta ja on ratkaisevaa ennaltaehkäisevää ja varhaisen puuttumisen mallia, jolla voidaan vaikuttaa ehkäisevästi raskaiden, korjaavien palveluiden tarvetta.